

УДК 373.5:37.014

Грищук Юлія Володимирівна

співробітник НДІ освіти

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

asthma@ukr.net

ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті проаналізовано основні напрями підтримки обдарованої учнівської молоді. Охарактеризовано соціальні та психолого-педагогічні проблеми обдарованих учнів; визначено соціально-педагогічні умови, дотримання яких забезпечує ефективність здійснення підтримки. Автор наголошує на необхідності створення програм підтримки та спеціальних програм з підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють з обдарованими учнями.

Ключові слова: державна підтримка; соціально-педагогічна підтримка; психологічна підтримка; ціннісна підтримка.

Україна сьогодні, як ніколи, зацікавлена в інноваційному розвитку суспільства, а тому особливого значення набувають проблеми виявлення та підтримки обдарованої учнівської молоді, створення соціального середовища, сприятливого для виховання особистості з високим рівнем сформованості творчих здібностей, оскільки саме обдарована учнівська молодь у майбутньому формує імідж країни на міжнародній арені, її інноваційний людський капітал, відкриваючи свої досягнення світовій спільноті.

Зазначені завдання задекларовано в Законах України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні» (2005), «Про освіту» (1991), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993), «Про охорону дитинства» (2001), Указі Президента «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Концепції державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 роки (2006), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000). У цих важливих державних документах робиться наголос на тому, що

навчання й виховання обдарованої учнівської молоді є надзвичайно важливими для створення підґрунтя розвитку інтелектуальних і творчих ресурсів України.

Метою статті є аналіз нормативно-правового та соціально-педагогічного аспектів підтримки обдарованої учнівської молоді.

У сучасних умовах постає необхідність підтримки обдарованості на етапі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі для забезпечення максимального розвитку та вдосконалення здібностей учнів з метою отримання успішного результату. З цією ж метою діють державні програми, запроваджено іменні стипендії переможцям міжнародних олімпіад, всеукраїнських олімпіад, Всеукраїнського конкурсу наукових робіт учнів – членів Малої академії наук України, стипендії Кабінету Міністрів України переможцям олімпіад з української мови та літератури. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007р. № 635-р було створено Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України [6].

Підтримка творчої обдарованості на законодавчому (державному) рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні.

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку обдарованої молоді» [1] державна підтримка обдарованої молоді (молоді громадяни віком від 14 до 35 років, наділені виключними творчими здібностями і талантом, які досягають високих результатів у сфері науки, освіти, мистецтва і культури) – це сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики з метою створення умов, гарантій і стимулів для розкриття творчих здібностей молоді у сфері науки, освіти, культури і мистецтва [1, ст. 1]. До заходів державної підтримки обдарованої учнівської молоді належать: надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності; надання одноразових грошових премій за перемогу в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; зарахування поза конкурсом до державних вищих навчальних закладів, професійно-технічних закладів освіти [1, ст. 4].

Даний перелік відповідно до Закону України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні» доповнюють наступні заходи підтримки [2, ст. 6]: реалізація права на одержання ваучера на здобуття середньої або вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету України; одержання учнівського квитка обдарованої дитини та користування ним; реалізація переважного право на безкоштовне навчання в спеціалізованих навчальних закладах для розвитку здібностей і обдарувань дітей та молоді, дитячих закладах культури, спортивних школах і секціях, позашкільних навчально-виховних закладах; реалізація переважного право на участь у науково-дослідній, дослідно-конструкторській та інших видах наукової діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах; реалізація переважного права на забезпечення стипендіями, гуртожитками, інтернатами; надання щомісячної допомоги для обдарованої дитини; реалізація переважного права на встановлення домашніх телефонів; першочергове безплатне особисте обслуговування в амбулаторно-поліклінічних закладах усіх типів та видів; безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (за винятком таксі), автомобільним транспортом загального користування (за винятком таксі) у сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів в межах області за місцем проживання.

Державна підтримка обдарованих учнів матеріального характеру здійснюється у вигляді: премій Кабінету Міністрів України за особливі досягнення учнівської молоді у розбудові України (присуджується учнівській молоді, особливі досягнення якої сприяють розвитку суспільно-економічного життя України та утвердженню її міжнародного авторитету); грантів Президента України для обдарованої учнівської молоді – це фінансова підтримка державою обдарованої учнівської молоді, що надається з метою реалізації соціально значущих творчих проектів у соціальній та гуманітарній сферах. Грант може одержати громадянин України віком від 14 до 35 років [5, ст.1-2].

Значна увага приділяється соціально-педагогічним аспектам підтримки обдарованої учнівської молоді.

В Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» особлива роль у підтримці обдарованості учнівської молоді надається Національному центру «Мала академія наук України». На сьогодні Національний центр «Мала академія наук України» є провідним закладом, що виконує загальнодержавні функції з пошуку та підтримки юних обдарувань, стимулювання їх творчого потенціалу, розвитку наукової та дослідницько-експериментальної діяльності вихованців (учнів, слухачів). З цією метою щорічно проводиться близько 30 всеукраїнських заходів науково-методичного спрямування та понад 40 масових заходів для обдарованої учнівської молоді. Запроваджуються нові освітні проекти, в тому числі міжнародні [4]. До Малої академії наук учнівської молоді зараховуються учні віком, як правило, від 14 років. Однак є випадки, коли в системі МАН нарівні зі старшокласниками змагаються учні 7-8 класів. Навчально-виховний процес у Малій академії здійснюється диференційовано – відповідно до віку, індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, стану здоров'я учнів.

Особлива роль у підтримці творчої обдарованості належить закладам позашкільної освіти, серед основних завдань яких є [3, 8]: задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у творчій самореалізації; створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів.

Актуальність соціально-педагогічної підтримки обдарованості зумовлена значною кількістю соціально-психологічних проблем обдарованих дітей. До них належать [6]: проблеми у спілкуванні з однокласниками; порушення взаємодії з учителями; непорозуміння з батьками; прояви девіантної поведінки (у т.ч. прогул уроків); відсутність навичок просоціальної поведінки на різних рівнях (від побутового до громадського) та ін. Крім того, нагальність соціально-педагогічного супроводу талановитих дітей підкреслюється обов'язковим введенням у структуру чинників розвитку обдарованості категорії «дозвілля», яка включає культурно-освітні умови, емоційну атмосферу, спеціальні навчальні програми, матеріальне

середовище і харчування, екологію, попит у суспільстві на видатні досягнення і творчість.

Педагог-новатор О.С. Газман розглядає соціально-педагогічну підтримку як професійну діяльність педагогів у загальноосвітніх закладах, спрямована на надання допомоги дітям у вирішенні їхніх проблем. Педагог виділяє такі основні напрями підтримки обдарованих дітей, як [9]: 1) сприяти їх впевненості у здатності жити в суспільстві, знайти в ньому своє місце, сформувавши адекватну Я - концепцію; 2) формування у обдарованих дітей уміння правильно себе оцінювати та ставити реальні цілі; 3) подолання психологічної ізоляції обдарованих дітей в учнівських колективах.

Такі науковці, як Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик, вважають, що соціальний захист обдарованої дитини базується на врахуванні провідних підходів, які визначають дії соціальних інститутів по збереженню унікальності і культивуванню здібностей, талантів, загальної і спеціальної обдарованості, встановленню її видів за допомогою специфічних методик діагностики, розроблених у зарубіжній та вітчизняній науці та практиці. До таких підходів відносяться [11]: охоронно-захисний (дії держави по відношенню до обдарованої дитини); соціально-педагогічний (створення умов культивування обдарованості спеціально підготовленими людьми); соціально-психологічний (пов'язаний із розробкою форм і методів психологічної підтримки обдарованої особистості з соціально-позитивістською спрямованістю); соціально-інтегративний (передбачає диференціацію та індивідуалізацію форм організації навчання, обґрунтування різнорівневих програм, спрямованих на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованої дитини).

Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей, крім перерахованих вище, включає роботу з оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням. На думку Е. Циганкової, з обдарованістю дитини соціальний педагог зазвичай зустрічається у двох ситуаціях: благополучна обдарованість і обдарованість як проблема дитини і її оточення. Дослідниця виокремлює такі напрями роботи [14, 54]: просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості

дитини, особливостей її поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей; консультативна, методична робота, спрямована на створення для даної дитини навчальної атмосфери, яка б задовольняла її інтереси; формування в однокласників адекватного уявлення про особливості обдарованої дитини і позитивного їхнього прийняття; консультативна робота з дитиною, спрямована на усвідомлення дитиною своєї обдарованості, побудови нею своєї системи відносин зі світом і самою собою крізь призму своїх особливостей і можливостей; психолого-педагогічна освіта педагогів та батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояви обдарованості, особливості навчання і виховання обдарованих дітей тощо.

Отже, *соціально-педагогічна підтримка обдарованих учнів* – це створення безпечного, розвиваючого середовища та сприятливого емоційного фону. Вона має базуватися на: врахуванні психологічних особливостей обдарованих учнів; проведенні вчасної діагностики особливих задатків дитини, особливо у середовищі девіантів; поширення просвітницької роботи з формування суспільної думки про значущість і основні проблеми обдарованості в українському суспільстві.

Ще одним важливим напрямом підтримки творчої обдарованості є психологічна підтримка, яка полягає у наступних діях психолога [13, 16]: виявлення обдарованих дітей та їх психологічне обстеження; створення в школі соціально-психологічних умов для прояву та розвитку обдарованості школяра; спеціальна психологічна робота з дитиною, спрямована на вирішення внутрішніх психологічних конфліктів, зняття тривожності, страхів, агресивних психологічних захистів; соціально-психологічне навчання дитини, спрямоване на розширення кола поведінкових реакцій, корекцію сформованих форм поведінки; проведення тренінгових занять розвитку креативності; робота з убезпечення обдарованих школярів інтелектуального, інформаційного, фізіологічного перевантаження.

Психолог О.В. Киричук розглядає засоби психологічної підтримки обдарованих учнів, серед яких [8]: стратегії психотерапевтичного впливу; індивідуальне консультування; психологічне обґрунтування варіантів індивідуальної допомоги. Проаналізуємо кожен із засобів. Так, головна мета всякого психотерапевтичного впливу полягає в тому, щоб допомогти людині внести у своє життя необхідні зміни.

Психотерапія є особливим видом міжособистісної взаємодії, в ході якої людині надається професійна допомога психологічними засобами у вирішенні проблем та подоланні ускладнень психічного характеру. Універсальною концептуальною цінністю для всіх психотерапевтичних стратегій є розвиток потенціалу особистості [15]. Успішність або ефективність психотерапії оцінюється в залежності від того, наскільки стійкими та в широкому сенсі добродійними для людини виявляться зміни; оптимальними будуть ті психотерапевтичні заходи, які забезпечують стійкий позитивний ефект.

Наступним засобом психологічної підтримки виступає індивідуальне консультування як метод психологічної допомоги, мета якого за допомогою спеціально організованого спілкування активізувати у людини додаткові психологічні сили та здібності, які можуть забезпечити спосіб виходу з важкої життєвої ситуації. Індивідуальне консультування обдарованої дитини повинно базуватися на таких принципах, як [16]: відкритість для дітей; співпереживання дитині та цінування її; терплячість до сутності дитини; ставлення до внутрішнього світу дитини з добротою, ласкою та ніжністю; конфіденційність. Аналіз роботи практичного психолога в ситуації індивідуального консультування, здійснений К.В. Ягнюком показує, що цей вид професійної роботи вимагає спрямованої рефлексії психолога на два найважливіших наукових поняття – на поняття норми психічного розвитку та на поняття позиції у взаємодії. Зміст індивідуального консультування визначається проблемами, з якими звертається до психолога творчо обдарований учень.

Психологічне обґрунтування варіантів індивідуальної допомоги може реалізуватися у наступних формах [15]: проблемно-орієнтоване, яке фокусується на аналізі сутності внутрішніх і зовнішніх причин проблеми, пошуку шляхів її вирішення; особистісно-орієнтоване, спрямоване на аналіз індивідуальних, особистісних причин виникнення проблемних і конфліктних ситуацій і шляхів запобігання їх у майбутньому; орієнтоване на рішення, спрямоване на виявлення ресурсів для розв'язання проблеми.

Отже, *психологічна підтримка* — це важлива ланка у системі психологічної допомоги обдарованим учням, основною метою якої є створення сприятливих соціально-психологічних умов для їх розвитку.

Слід звернути увагу на необхідності ціннісної підтримки творчої обдарованості учнів. Адже складні соціокультурні умови, економічні та політичні суперечності, неврівноваженість соціальних процесів, криміногенність суспільства — все це актуалізує проблему культивування у вихованців цінності іншої людини, коли кожна особистість розглядається іншою не як засіб, а як мета. За таких умов ціннісний підхід розглядається провідними українськими вченими (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутківська, В. Кремень, О. Сухомлинська, Б. Чижевський) як найбільш пріоритетна освітня проблема. Значно вплинули на розвиток цієї ідеї (виховання цінності іншої людини) наукові праці І. Беха, який вважає шкільний вік сприятливим для виховання в дитини такого фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким виступає здатність цінувати особистість людини [7, 17].

Принципово важливими є дослідження О.Л. Музики, який під ціннісною підтримкою розуміє систему заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для виникнення або збереження суб'єктних цінностей, за допомогою яких людина реалізує потребу у визнанні [10, 170].

Глибше пізнати та оцінити себе учневі старшого шкільного віку допомагає ситуація конкуренції за визнання, яка характерна для цього віку. Пізніше починає виникати проблема балансу між індивідуалізацією і соціальною інтеграцією, тому такі учні потребують ціннісної підтримки.

Вітчизняні вчені О.Л. Музика та Н.О. Никончук пропонують суб'єктно-ціннісний аналіз, який дозволяє виявити зміни в ціннісній свідомості, які можуть призвести до втрати обдарованості. Загалом, це втрата соціальної підтримки, а не неспроможність у діяльності. Діяльнісні компоненти здібностей розвиваються. А от при моральній кризі, діяльнісні компоненти здібностей за інерцією ще тривалий час можуть перебувати на досить високому рівні, після чого неминуче деградують, не маючи підтримки з боку моральнісних конструктів

ціннісної свідомості [10]. Отже, на певних життєвих етапах під впливом зміни ставлення оточення розвиток творчих здібностей і обдарованості може повернути у зворотному напрямку.

Зміст ціннісної підтримки полягає у створенні умов для розвитку суспільно схвалюваних способів задоволення потреби у визнанні і набуття ними у свідомості особистості ціннісного статусу. Особливістю здійснення ціннісної підтримки є її зорієнтованість на проблемні моменти у розвитку провідної діяльності окремого вікового періоду і на тих психічних новоутвореннях, які виникають у цій діяльності.

Таким чином, узагальнюючи результати теоретичного аналізу ми дійшли такого висновку: *соціально-педагогічна підтримка обдарованості учнів* передбачає об'єднання зусиль суспільства і педагога з метою допомоги в розвитку індивідуальності, творчої особистості дитини та для соціального захисту таких дітей.

Ефективність соціально-педагогічної підтримки забезпечується завдяки дотриманню наступних умов:

- перша умова (педагогічна) – створити творче середовище установи, яку ми розглядаємо як простір діяльності, основною цінністю якого є творчість, що впливає на характер взаємодії педагога та учня, а також систему соціокультурних і матеріальних умов, необхідних для самореалізації, становлення суб'єктності. Компонентами творчого середовища в установі виступає освітній процес, що характеризується ситуацією вибору та успіху, орієнтований на створення індивідуальної освітньої траєкторії [12].

- друга умова (соціальна) – розробити комплекс освітніх програм в окремих напрямках, що забезпечує варіативність освітнього процесу, що підвищує ефективність соціально-педагогічної підтримки.

- третя умова (педагогічна) – розробити програму методичного супроводу педагогів у додатковій освіті – постійна допомога методичної служби педагогам, спрямована на вдосконалення соціально-педагогічної підтримки за допомогою підвищення їх професійної компетентності [8].

- четверта умова (педагогічна) – сформувати позитивне ставлення педагога до учня. На цю обставину звертається увага практично у всіх концепціях гуманістичної освіти і виховання. Позитивне ставлення педагога до кожного свого вихованця можливе лише за наявності віри у дитини, в її сили та здібності.

Сучасні умови вирішення проблеми розвитку обдарованих дітей вимагають педагогічної підтримки, створення програми підтримки, програми з підготовки та перепідготовки педагогів, які працюють з обдарованими учнями.

Слід зазначити, що саме на сучасному етапі модернізації освіти проблема підтримки обдарованості набуває особливого значення, оскільки обдарованість і розвиток творчих здібностей особистості виступають умовою перетворення, оновлення та гармонійного розвитку нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про державну підтримку обдарованої молоді» від 8 лютого 2001 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
2. Закон України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді України» від 1 січня 2005 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
3. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
4. Положення про малу академію наук України / Наказ Міністерства освіти і науки України № 90 від 09.02.2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/2756/.
5. Указ Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 02.08.2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/
6. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу: монографія / О.Є. Антонова. – Житомир: ЖДУ, 2005. – 456 с.
7. Бех І.Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини / І.Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2(16). – С. 17.
8. Волощук І. Фактологічна підготовка до роботи з обдарованими й талановитими школярами / І. Волощук, В. Шепотько // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 73–75.
9. Газман О.С. Неклассическое воспитание. От авторитарной педагогики к педагогике свободы / О. С. Газман. — Серия «Библиотека Федеральной программы развития образования». — М.: Издательский дом «Новый учебник», 2003. – 320 с.
10. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с. – С. 170.
11. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб. / За ред. Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебик. – К.: ІЗМН, 1997. – 300 с.
12. Рижанова А. О. Соціальне виховання як питання національної та глобальної безпеки в умовах інформаційного суспільства / А. О. Рижанова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – К., 2006. – С. 16-22.

13. «Світ моєї душі» тиждень психології [розробка тижня психології в загальноосвітній школі] автор – Сердюк Л.П. – Супрунівка. – 2010. – 30с. – С.16-18.
14. Циганкова Е. Обдарованість як проблема // Психопрофілактика. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 112 с. – С. 54-65.
15. Щіпановська О.Р. Психологічні чинники психотерапевтичного дискурсу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.04 – медична психологія / О.Р. Щіпановська; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2005. — 20 с.
16. Ягнюк К.В. Принципы проведения первичной консультации / К.В. Ягнюк // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2000. – № 2. – Режим доступа: <http://www.psychol.ras.ru/ippp-pfr/journal>.

Рецензент

*Сисоєва С.О. – д. пед. н., проф., член-кор. НАПН України
Стаття надійшла до редакції 07.03.2014*

ПОДДЕРЖКА ОДАРЕННОЙ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ И СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

Грищук Юлия Владимировна

сотрудник НИЛ освитологии

Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев

asthma@ukr.net

Аннотация. В статье проанализировано основные направления поддержки одаренной учащейся молодежи. Охарактеризованы социальные и психолого-педагогические проблемы одаренных учащихся; определены социально-педагогические условия, соблюдение которых обеспечивает эффективность осуществления поддержки. Автор отмечает необходимость создания программ поддержки и специальных программ по подготовке и переподготовке педагогических кадров, работающих с одаренными учениками.

Ключевые слова: государственная поддержка; социально-педагогическая поддержка; психологическая поддержка; ценностная поддержка.

SUPPORT FOR GIFTED STUDYING YOUTH: LEGAL AND SOCIO- PEDAGOGICAL ASPECTS

Yuliia V. Hryshchuk

researcher of Osvitology Lab

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

asthma@ukr.net

Abstract. In the article analyzes the main areas of support gifted students. Characterized the social, psychological and educational problems of gifted students; defined social and educational conditions, compliance with which ensures the efficiency of support. The author stresses the need to establish support programs and special programs for training and retraining of educational personnel working with gifted students.

Keywords: government support; social and educational support; psychosocial support; support of values.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Law of Ukraine «On State Support of Gifted Youth» dated February 8, 2001. – [Electronic resource]. – Mode of access: zakon.rada.gov.ua/ (in Ukrainian)
2. Law of Ukraine «On the Fundamentals of State support gifted children and youth of Ukraine» dated January 1, 2005. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://search.ligazakon.ua/> (in Ukrainian)
3. Law of Ukraine «On school education» dated 22 June 2000. – [Electronic resource]. – Mode of access: zakon.rada.gov.ua/ (in Ukrainian)
4. Regulations on the small Academy of Sciences of Ukraine / Ministry of Education and Science of Ukraine № 90 dated 09.02.2006. – [Electronic resource]. – Mode of access: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/2756/. (in Ukrainian)
5. Decree of the President of Ukraine «On the grant of the President of Ukraine for gifted youth» dated 02.08.2000. – [Electronic resource]. – Mode of access: zakon.rada.gov.ua/ (in Ukrainian)
6. Antonova O.Ye. Talent: the experience of the historical and comparative analysis: a monograph / O.Ye. Antonova. – Zhytomyr: ZhDU, 2005. – 456 p. (in Ukrainian)
7. Bekh I.D. To form a child's sense of value of another person / I.D. Bekh // Pedagogika tolerantnosti. – 2001. – № 2(16). – P. 17. (in Ukrainian)
8. Voloshchuk I. Factual training for work with gifted and talented students / I. Voloshchuk, V. Shepotko // Ridna shkola. – 2006. – № 9. – P. 73-75. (in Ukrainian)
9. Gazman O.S. Non-classical education. Here k avtorytarnoy pedagogy pedagogy of freedom / O. S. Gazman. — Serija «Biblioteka Federal'noj programmy razvitija obrazovanija». — M.: Izdatel'skij dom «Novyj uchebnik», 2003. — 320 p.
10. Abilities, creativity, talent: theory, methods, research / Za red. V.O. Moliako, O.L. Muzyky. – Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. – 320 p. – P. 170. (in Ukrainian)
11. Social Pedagogy / Social Work: training. guidances / Za red. L.H. Koval, I.D. Zvierieva, S.R. Khliebik. – K.: IZMN, 1997. – 300 p. (in Ukrainian)
12. Ryzhanova A. O. Social education as a matter of national and global security in the information society / A. O. Ryzhanova // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. – K., 2006. – P. 16-22. (in Ukrainian)
13. «The world is my soul», Psychology Week [week development of psychology in high school]. – Serdiuk L.P. – Suprunivka. – 2010. – 30 p. – P.16-18. (in Ukrainian)
14. Tsyhankova E. Talent as a problem // Psykhoprofilaktyka. – K.: Redaktsii zahalno pedahohichnykh hazet, 2003. – 112 p. – P. 54-65. (in Ukrainian)
15. Shchivanovska O.R. Psychological factors psychotherapeutic discourse: avtoref. dys. ... kand. psihol. nauk: 19.00.04 – medychna psykholohiia / O.R. Shchivanovska; In-t psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy. — K., 2005. — 20 p. (in Ukrainian)
16. Jagnjuk K.V. Principles of Conduct pervychnoy Consultation / K.V. Jagnjuk // Zhurnal prakticheskoy psihologii i psihoanaliza. <http://www.psychol.ras.ru/ippp-pfr/> journal. (in Russian)